

Un ríu de nome *Salia*

X. LL. GARCÍA ARIAS

Nel primer sieglu de la nuesa era, un escritor d'a la vera de Cádiz conocíu col nome de Pomponiu Mela (*Chorographia* III, 13), describe'l norte peninsular d'occidente a oriente. Asina refierse a una ciudá de los ástures, *Noega*, y a les nombraes *aras sextianas* consagraes a Augustu. Cita llueu un ríu, el *Salia* onde, según ellí afita, la costa entama a estrechase pasiquín a pasu. Daqué más alantre refierse'l nuesu autor a los *salaenos* de los que diz que viven a la oriella del ríu *Saunium*.

Dellos estudiosos comu José Manuel González interpreten qu'esti ríu, el *Saunium*, nun ye sinón el mesmu *Salia* y que por *salaenos* ha entendese la xente que vivía a la vera d'esi ríu. Esti mesmu autor, xunto con otros muchos, entiende que'l *Salia* de l'antigüedad nun ye nin más nin menos que'l nome que llevaba'l ríu na dómina romana y que se correspondería col actual “*Sella*”. Otros, comu Penny, almiten comu posible que'l *Salia* fora'l que güei llamen *Saja*, en Cantabria.

¿El *Salia* ye'l “*Sella*”?

Dicir que'l *Salia* de la época romana ye'l mesmu ríu que güei llamen “*Sella*” supón decir que, etimolóxicamente, ye correuta la evolución fonética *Salia* > “*Sella*”.

P'almitilo hai dos problemes que deberíen resolverse enantes d'averezase a conclusiones precipitae o ensin sofitancia llingüística. D'esos dos problemes el primeru afecta a la vocal tónica, a la *á*; el segundu a l'amestanza de dos unidaes que conocemos col nome de *lj*.

a) El pasu *á* > *é* nun se da davezu n'asturianu anque sí naquellos casos onde alcontramos yod 4^a (**ibaika* > *vega*, *-aria* > *-era*).

b) Pal grupu *lj*, presente en *Salia*, la mayor parte del asturianu estrictu, a nun ser una pequeña fastera que va pel cordal dende Quirós hasta Ibias, presenta un claru resultáu en *y*: comu *mujer de mulier*, *fiyu* o *hiyu de filium*. Sin embargu nel casu del que falamos ye perclaro que la gran mayoría de los falantes que viven güei a la oriella'l ríu (que dixebrén perbién *-ll-* de *-y-*) pronuncien con *-ll-* non sólo'l nome del mesmu sinón el del conceyu y el de la cabeza del mesmu, “Ribesella”*.

Quier ello dicir que de ser *Salia* el nome del actual ríu, la so expresión debería ser güei, necesariamente **Saya* (o *Saja* si se tratara d'una expresión castellanizada) pero en mou dalgún “Sella”.

Persabiendo que la pronunciación tradicional ye la mejor garantía pa interpretar la toponimia, según lo dicho taríamos inclinaos a refugar la identidá del *Salia* y del actual “Sella”. Por estos dos motivos d'evolución llingüística ye polo que dalgunos dulden de que *Salia* (nome antiguu) y “Sella” (nome oficial) seyan el mesmu ríu; asina, comu se dixo, piensen más bien que’l *Salia* ha correspondese con *Saja*, nome d'un ríu de Cantabria que presenta una correuta expresión castellana dende'l términu *Salia*.

El *Salia* pue ser el “Sella” y el *Saja*

De toes maneres, y magar les dificultaes evolutives, a nós abútamos que llingüísticamente pue defendese la identificación del topónimu asturianu de güei col vieyu hidrónimu tresmitíu per Pomponiu Mela. Si digo esto ye atendiendo a dos observaciones nueves pero que complementen lo dicho nel epígrafe d'enriba:

En territoriu llingüísticamente asturianu ye posible alcontrar el pasu *á* > *é* tamién nunes pallabres que presenten l'esquema *á* + *vocal zarrada* (*i*, *u*) + *-a*. Exemplos d'esti calter alcontrámoslos namás nunes poques de voces y en dellos nomes de llugar aisllaos: lacrima > llégrima (Ayer), aquila > éguila (Ayer), lapide > Llevia (topónimu), aqua > Egua (topónimu), Ástura > Esla, etc.

Esti fenómenu evolutivu que cinca a la *á* diose n'Asturies pero tamién n'otres fasteres de la Peñísula Ibérica; asina güei hai exemplos asemeyaos nel valle lleonés de Os Ancares y tamién en zo-

* En realidá a la población, oficialmente conocida per “Ribadesella”, refiérense los naturales cenciellamente comu *La Villa*.

nes de Portugal. Podía tratase d'un vieyu fenómenu llingüístico de sustratu debíu a poblaciones in-doeuropees. Nel casu asturianu nun se dio un trunfu xeneralizáu del fenómenu evolutivu porque l'infuxu de la llatinización trabayó por caltener la á etimolóxica na mayor parte de los casos comu *llágrima*, *águila* o *aila*, *agua*, etc. El pasu á > é nun sedría, entós, namás que'l testimoniu d'una vieya tendencia de la llingua anque ensin xeneralizase dafechu. Ye polo que, al dase nun mesmu territoriu les dos tendencies á > é y caltenimientu de á > á, podríamos güei alcontrar tamién otros resultaos fonéticos ente los continuadores del nome del ríu documentáu de vieyo comu *Salia*.

El Seya

El segundu aspeutu aclararíase si s'afitare que'l nome correutu del ríu (y, darréu d'ello, el del conceyu que ta a la so vera) ye con -y- y non con -ll-. Esta afirmación, lóxicamente, lleva a esfronase coles creyencies de dellos y cola práctica de los bonos falantes de güei pero podría acoyese perdafechu si se son a almitir les razones en que se sofita:

Les escritures de la Catedral d'Uviéu del sieglu IX y X, tresmitíes en copies del sieglu XII, sistemáticamente conseñen: “ripa de Selia” (año 921), “flumen seliam” y “Selia” (año 926), “flumen Seliam” y “aqua de Selia” (año 1052), “flumen Seliam”, “Seliam” (año 1084)¹.

Esi vieyu mou d'escribir con “li”, anque nun se trate d'un testimoniu definitivu, aconseya una interpretación fónica acordies colos resultaos modernos en -y-. Sedría más serondamente, na Baxa Edá Media, cuandu s'impondrá escribir el nome del ríu con “ll” siguiendo una tendencia de la escritura asturiana en que “ll” va emplegase tanto pa representar el soníu -ll- comu'l soníu -y-. Esta práctica ye la responsable de que nel presente s'escriban con “ll” nomes de llugar comu “Cornellana” (güei *Corneyana* o *Corniana*) que na pronunciación popular yeren con -y- enantes de qu'ésta -y- (comu la de filiam > *fiya* > *fía*) se desaniciare de la fala. Nesi sen, “Sella” caltién una vieya manera d'escribir pero un mou poco afayadizu de representar la evolución del topónimu que tendría que ser con -y-. Si güei los falantes presenten una realización con -ll- ye porque instruíos escolarmente na llectura y sofitaos na propia fala que dixebrá -ll- de -y-, el modelu anticuáu de la escritura oficial con “ll” fixo que corrixeran la so vieya pronunciación de *Seya* por “Sella”.

Un niciu de que'l continuador de *Salia* pue ser *Seya* obsérvase al analizar otros topónimos colos que'l nuesu guarda una nidia rellación. N'efeutu, al nuesu entender, anque *Salia* ye no-

¹ Na documentación del monasteriu de Sahagún apaez en 1005 “locum vocatum Saliamen, discurrente riuulo Selia”.

me de ríu según conseña Pomponiu Mela, nun ye menos cierto que, comu davezu pasa con permuchos nomes de llugar, tamién pudo ser apellativu o nome común de la fala prerromana del oriente d'Asturias, occidente de l'actual Cantabria y tierres inmediates del norte de Lleón, xunto cola d'otros territorios más o menos alloñaos. El so significáu pudo ser ‘agua’, ‘corriente d’agua’. Pola mor d’ello ye, quiciabes, polo que la toponomía de güei conserva unos cuantos de restos de la vieya pallabra. Toa una riestra de nomes de llugar d’esi territoriu onde s’amies-ten tierres d'Asturias, Cantabria y Lleón paez que continúen un étimu del tipu salia.

Entre ellos convién referise especialmente al yá citáu santanderín pero con fonética caste-llanizada, *Saja*; al tamién cántabru, pero con fonética tradicional de tipu asturianu, *Besaya*; al conceyu d’administración lleonesa, *Sayambre*, castellanizáu comu “Sajambre”; a la fonte onde naz el “Sella” en Sayambre, *Hunseya*; quiciabes tamién el nome de la capital d'esti mesmu conceyu, *Oseya*, oficializáu comu “Oseja”; y al asturianu “*Sellaño*”, pueblu de Ponga que presenta na escritura les mesmes incongruencies que citamos más enriba pa “Sella”.

Nos tres primeros casos (*Saja*, *Besaya*, *Sayambre*) ufiértase un vocalismu conservador, al estilu de *llágrima*, *agua*, *águila*; nos demás exemplos (*Hunseya*, *Oseya*, “*Sellaño*”) alcuéentrarse un vocalismu más evolucionáu pero güei minoritariu comu se pervé en *llégrima*, *éguila*, *Egua*. Anque se trate d'un curtio territoriu amuésase nidiamente que nel taben dándose dos tendencies evolutives dixebraes comu nel restu d'Asturias.

En tolos casos, a nun ser nos, al nuesu entender, refechos “Sella” y “*Sellaño*”, vese bien a les clares el resultáu de *lj*: yá a l'asturiana con -y- (*Besaya*, *Sayambre*, *Hunseya*, *Oseya*), yá a la castellana con -j- (*Saja*, *Sajambre*, *Oseja*)².

Sayambre, “Sellaño”, Hunseya, Oseya

Al nuesu entender l'actual conceyu lleonés de *Sayambre* ye tamién portador d'un apellativu salia, lo que nun obliga necesariamente a identificalu col *Salia* citáu por Mela. La documentación altomedieval más vieya del monasteriu de Sahagún refierse persiemente a “Saliame”, “Sa-liamne” o “Saliamen” (en 973, 999, 1005, 1028, 1092, 1097), obsérvese que siempre con “li” comu'l “Selia” medieval yá citáu, que se correspondería güei con **Sayame*; ello aconseya in-

² Los nomes de llugar del tipu *Aguasalio* planteguen la dulda, por cuenta la *lj*, de si se trata d'una adautación regresiva de la palatal (comu a vegaes pasa cola [ñ] interpretada modernamente por [nj]) o bien si tamos delante d'un participiu fuerte de *salir*: *salio/saltu*, al estilu de *L'Aguanaciu*.

terpretar l'actual Saja-*mbre* comu clara castellanización comu se pervé na comparanza de los resultaos asturianos frente a los castellanos de tipu *llume/lumbre, fame/hambre*. La documentación más vieya nun dexa llugar pa una interpretación llatina aniciada en *amnis* ‘ríu’. Al nuesu entender trátase d'una pallabro prerromana, *salia*, axetivada en *-amine*, esto ye *saliam’ne*, que podríamos entender comu ‘(territoriu) del salia’. De tratase d'un amestáu del tipu *salia amne ‘el ríu salia’ debería aguardase un resultáu comu *sayañu, lo que nun s'axusta a la realidá.

Nun s'axusta a la realidá pero faimos ver que, quiciabes, “Sellaño”, pa nós *Seyañu (Ponga), pue ser, etimolóxicamente, un *Salia amne ‘el ríu salia’ con una *-u* percaracterizadora del xéneru. Ye posible que se trate d'un nome de llugar tautolóxicu frutu del billingüísmu que siguió darréu de la presencia de colonos llatinos n'Asturies.

El topónimu *Hunseya* < (fonte (de) salia) fonte de Sayambre u según Fernández González (1959, p. 11) naz el ríu “Sella”, sedría l'encontu más valorable pa reconocer el vieyu nome del ríu y la so espresión más acordies cola nuesa evolución llingüística, comu per otru llau dexa ver documentu, tamién de Sahagún, de 1005: “locum uocatum Saliamen, discurrente riuulo Selia”.

No que se refier a *Oseya*, cabeza del conceyu de Sayambre, nun m'abulta fato camentar que pueda tratase d'una amestanza del tipu *aqua de Selia* construcción apellativa gramaticalmente afayadiza, viva nes nueses escritures medievales de 1052 en documentu de la Catedral d'Uviéu. Ello supondría una evolución **auseya* > **ouseya* > *Oseya*. De mou asemeyáu tendríamos *aqua bona* ‘bon agua’ > **aubona* > *Oubona*, nome d'un monesteriu del conceyu de Tinéu nel occidente d'Asturies.

La documentación que conozó del monesteriu de Sahagún [“Oselia” (año 1028), “Osella” y “Osseya” (año 1291), “Osella”, “Oseya” y “Ossella” (año 1291), “Oseia” (1300)] nun desaconseya esta propuesta pero, na nuesa opinión, niega que l'aniciu llingüístico d'*Oseya* tea en *Hunseya*; al nuesu entender resultaría raro que daquella nun escribieren la “f-” etimolóxica; y más entá resultaría impensable que fexeren desapaecer l'aspiración qu'entós comu agora dábase na fala de la fastera oriental asturleonesa. Sin embargu xulgo que la documentación nun contradiz la primera interpretación etimolóxica; ésta, al mio ver, preséntase tamién muncho más afayadiza que la que se supón (cfr. Llamazares Sanjuán) al afitase nun téminu hidronímico prerromán **ausa*³.

³ N'efeutu, amás de les dificultaes d'afitar ensin otros encontos esi hidrónimu ente nós, dellos de los topónimos del tipu *Osa*, *Osu* por ellí citaos, de tar etimolóxicamente aniciaos en **ausa*, habrían ser nel occidente d'Asturies de resultáu **Ousu*, **Ousa*, lo que nun casa cola realidá.

La etimoloxía

Salia, según opinen permayoritariamente los estudiosos, ha entendese comu pallabra d'ani-
ciu na raíz indoeuropea **sal* que significaría daqué asemeyao a ‘corriente d’agua’. Pertenez a
una familia llingüística espardida per tierres bien alloñaes; prácticamente hai nicios de térm-
inos rellacionaos nel centru d’Europa y nes llingües báltiques; hai muestres toponímiques en
Gran Bretaña de la mesma manera qu'en Francia. La pallabra irlandesa *sal* ‘mar’ entá amosa-
ría güei ese vieya parentela llingüística.

Son muchos los estudiosos que s’averaron al estudiu llingüísticu y toponímicu de los tér-
minos rellacionaos acoyendo, en tou casu, una propuesta etimolóxica indoeuropea; ente otros
podríamos citar nos años 50 a H. Krahe y a A. Tovar, Paul Lebel, etc. etc. Ente nós refiriéron-
se a los topónimos del tipu *salia* José Manuel González, Villares, R. Penny, E. Alarcos, García
Arias, Julia Miranda, Martín Sevilla, A. Llamazares, etc.

Resume

El mio asitiamientu presente llévame a afitame nestes curties conclusiones:

1. Llingüísticamente nun pue dicise que'l *Salia* de Pomponiu Mela seya'l “Sella” nin el *Sa-ja* cántabru; lo contrario tamién ye verdá: lo mesmo ún que l'otru paecen siguidores d'una pa-
llabra prerromana, indoeuropea, *salia*.

2. Les razones poles que s'inclinen los estudiosos a considerar el *Salia* responsable de “Se-
lla” han ser necesariamente de xacer destremáu al llingüísticu; sedrá de la conxunción de da-
tos arqueolóxicos, hestóricos, etnográficos (y tamién llingüísticos) comu podamos acoyer les
propuestes identificadores; encontase namás nos datos llingüísticos resulta aventurao y más en-
tá cuandu se persabe que l'aspiración de la *f*- llatina, fenómenu que muchos consideren debíu
al sustratu, yera un fenómenu presente nel mesmu llatín d'Italia.

3. Lo más correuto llingüísticamente sedría, al mio entender, escribir *Seya* comu expresión
propia del ríu asturianu; *Ribeseya* pal nome del conceyu y de la cabeza del mesmu; *Seyañu* pal
pueblu del conceyu de Ponga.

Bibliografía

ALARCOS LLORACH, E., *El español lengua literaria y otros escritos*. Valladolid, Ámbito ed., 1982, p. 74.

- COROMINAS, JOAN, *Tópica hespérica*. I. Madrid, Gredos, 1971.
- FERNÁNDEZ FLÓREZ, JOSÉ A., *Colección diplomática del Monasterio de Sahagún*. IV, V. (1110-1199; 1200-1300). Lleón 1991-1994.
- FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, ÁNGEL R., *El habla y la cultura popular de Oseja de Sajambre*. Uviéu, Idea, 1959.
- GARCÍA ARIAS, X.LL., – *Pueblos asturianos. El porqué de sus nombres*. Salinas, Ayalga, 1977.
- “*¿Las Marmas?* de Siero y otras cuestiones toponímicas y documentales”. *Archivum* 37-38 (1977-78), 233-248. Universidá d'Uviéu.
 - “Nueos datos d'evolución fónica”. *Lletres Asturianes* 46 (1992) 23-26.
 - *Toponimia: Teoría y Actuación*. Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana, 1995.
- GARCÍA LARRAGUETA, SANTOS, *Colección de documentos de la catedral de Oviedo*. Uviéu, Idea, 1962.
- GONZÁLEZ, JOSÉ MANUEL, – “Algunos ríos asturianos de nombre prerromano”. *Archivum* XXIII (1963), 277-291.
- “Función divisoria del río Sella en la antigüedad”. *Valdediós* 1970, 39-49.
- HERRERO DE LA FUENTE, MARTA, *Colección diplomática del Monasterio de Sahagún* (1000-1073). II. (1073-1109). III. Lleón, 1988.
- LEBEL, PAUL, *Principes et méthodes d'hidronymie française*. París, 1956.
- LLAMAZARES SANJUÁN, ÁNGEL, “*Oseya* (de Sayambre) y *Valdehuesa* y topónimos conexos”. *Lletres Asturianes* 56 (1995) 135-142.
- MENÉNDEZ PIDAL, RAMÓN, *Toponimia prerrománica hispánica*. Madrid, Gredos, 1968. Reimpresión.
- MÍNGUEZ, JOSÉ M., *Colección diplomática del Monasterio de Sahagún (siglos IX y X)*. I. Lleón, 1976.
- MIRANDA, JULIA, *Contribución al estudio de la toponimia menor de la cuenca alta del Esla. I-II*. Lleón, Fundación Fray Bernardino de Sahagún, 1985.
- PENNY, RALPH, “The northern transition area between Leonese and Castilian”. *Revue de Linguistique Romane* 42 (1978), 44-52.
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, CLAUDIO, *El Reino de Asturias*. I. Uviéu, Idea, 1972.
- SEVILLA RODRÍGUEZ, MARTÍN, *Toponimia de origen indoeuropeo prelatino en Asturias*. Uviéu, Idea, 1984.
- TOVAR, ANTONIO, *Cantabria Perromana*. Madrid, 1955.
- VILLARES, A.M, “La hidronimia antigua leonesa”. *Archivos leoneses* 47-48 (1970), 242-272.